

Враховуючи сучасні тенденції розвитку суспільства і вищезгадані факти, ми зробили висновки, що при вивченні народних традицій виховну роботу слід здійснювати за такими напрямками:

1) *світоглядно-філософським*, який передбачає створення умов для формування в учнів ієрархії духовних цінностей, ідеалів, переконань для того, щоб вони відчували себе частиною сучасного світу;

2) *суспільно-гуманістичним*, мета якого – пробудження в учнях інтересу до суспільного життя, розвиток ініціативи, самостійності, творчості, потреби бути активним учасником громадських акцій;

3) *культурологічним*, що передбачає проведення культурно-освітньої роботи, пропаганду кращих зразків національної культури, забезпечення умов для розвитку творчих здібностей школярів, художньо-творчої та художньо-освітньої діяльності;

4) *етнографічно-краєзнавчим*, який формує підвищений інтерес до рідного краю, традицій, обрядів, звичаїв, виховуючи свідомих патріотів, що шанобливо ставляться до духовних та матеріальних надбань свого народу [4, с.37].

Акцент у роботі робиться саме на необхідності відмовитись від ілюстративного, пасивно-споглядального вивчення матеріалу, натомість орієнтуватися на його активно - пізнавальне, дієво-творче засвоєння. Системоутворювальним принципом функціонування такої інноваційно-освітньої моделі навчального закладу став принцип культуровідповідності, що регулює становлення особистості в процесі інтеграції світової та національної культури. В школах створені такі передумови для виховання особистості на основі народних традицій і водночас збагачення її іншими культурами [3, с.49]. З огляду на це пропонуємо такі форми роботи в даному напрямі: організація акцій, колективних творчих справ; проведення диспутів, бесід тощо; обладнання етнографічних куточків, експозицій, кімнат народного побуту в навчальних закладах; створення об'єднань клубного типу; підготовка тематичних днів; відзначення народних свят; проведення практикумів вивчення народних ігор, пісень, танців тощо; створення фольклорних ансамблів, мистецьких гуртків; підготовка фестивалів народної пісні, радіопередач, пісенних конкурсів, ігрових програм тощо.

Література:

1. Державна національна програма «Освіта. Україна XXI ст.» - К.: Райдуга, 1994. - с.61.
2. Зюзіна Т. Курс україно - і народознавства. Шляхи становлення // Рідна школа, 2001. - № 3. - с.16 -17.
3. Зязюн І., Миропольська Н., Хлебнікова Л. та ін. Виховання естетичної культури школярів: Навчальний посібник. - К.: ІЗИН, 1998. - с.158.
4. Конопацька О., Шевчук А. Досвід організації позаурочної діяльності школярів // Педагогічна Житомирщина, -2006. -№1. - с.37.
5. Сапожнік О. Музично -естетичне виховання старшокласників у системі середніх загальноосвітніх шкіл різного типу // Рідна школа,2001. - № 4. - с.12-15.
6. Федчук М. Художньо-естетичне виховання // Педагогічна Житомирщина, 2004. -№3. - с.49 -50.

УКРАЇНСЬКИЙ ФОЛЬКЛОР У ФОРМУВАННІ УЧНІВСЬКОЇ МОЛОДІ

В.І. Пальонний

В умовах гуманітаризації навчально-виховного процесу основна увага вчених, педагогів-практиків зосереджується на таких проблемах освіти, як засвоєння культурно-історичних надбань світового масштабу, сприйняття та розуміння національного культурного досвіду попередніх епох та сучасності, саморозвиток і самоактуалізація особистості шляхом підвищення власного професійного та духовного рівня. У зв'язку з цим сучасна освітня сфера розвивається переважно на основі пріоритету принципів особистісно

та змістовно орієнтованого навчання. На думку І.А. Зязюна, останній принцип «в сучасному розумінні – це культуроорієнтована діяльність, бо до змісту освіти, крім науки, входять і інші складники культури: мистецтво, досвід, які передаються традиціями і звичаями, релігійні вірування тощо.

Перетворюючись на особистісно-суб'єктивну форму, культура стає надбанням людини, сприяє реалізації закладених в ній можливостей» [6, с. 21].

Особистість, сприймаючи культурний досвід у світовому вимірі та переосмислюючи надбання власної етнічної культури, формує в собі необхідні якості професійної компетенції, загальної ерудиції і найважливіше – кристалізує світоглядні орієнтири, що співвідносні з поняттям духовності. Це етико-естетична категорія, що є своєрідним результатом впливу етнопедагогічних засад, активної самоосвіти, дійової життєвої позиції індивіда, високого рівня соціалізації, «сукупність психічних явищ, що характеризують внутрішній, суб'єктивний світ людини, основні риси культурної спрямованості особистості – її життєві інтереси, переконання, погляди, ідеали, ставлення до життя, до інших людей, до своїх обов'язків і до самої себе, її осмислення, бажання, волю, естетичні і моральні почуття» [15, с. 183].

Неодноразово вчені наголошували на тому, що саме мистецтво наділене специфічною функцією – формувати світогляд особистості, сприяти підвищенню рівня її духовного розвитку. Світоглядна функція різновидів мистецтва репрезентується через осмислення результатів художньо-естетичного осягнення дійсності, втілених у мистецьких творах. Саме через їх безпосереднє вивчення, розуміння формується духовність особистості. На думку О.П. Рудницької, з цим поняттям «співвідноситься світоглядна позиція, яка санкціонує культурний спосіб життя, констатує сутність культури як сфери загальнолюдських цінностей і в такий спосіб виступає критерієм справжнього людського прогресу» [12, с.48-49]. Продуктивність впливу культурних надбань на духовний розвиток особистості забезпечується через мистецьку освіту: або шляхом рефлексійної самоосвіти, або розгалуженою системою художньо-естетичних дисциплін у навчальних закладах різного типу.

Призначення філософії мистецької освіти – віднайти способи духовно-практичного осягнення результатів діяльності людини у різних сферах мистецтва. У системі проблематики філософії мистецької освіти як «науки про закономірності цілеспрямованого процесу та результату опанування художніх цінностей та пов'язаного з ним розвитку особистості засобами мистецтва» виокремлено три групи: «перша пов'язана з розкриттям сутності художньої творчості, специфіки засобів виразності, їх символічної природи, особливостей різновидів мистецтва в їх численних вимірах і формах, культурних традицій тощо; друга стосується основ сприйняття та розуміння мистецтва, природи його естетичного переживання, взаємозв'язку об'єктивних і суб'єктивних чинників у процесі інтерпретації художніх творів; третю групу становить соціологічна та культурологічна галузь знань, спрямована на розкриття специфіки суспільного життя мистецтва, об'єктивно-реальних художніх цінностей, а також соціальних функцій мистецької освіти» [13, с. 33-34].

Формування духовної культури особистості як інтегрованої властивості визначається багатьма факторами: світоглядною спрямованістю, професійною компетентністю, внутрішніми критеріями художньо-естетичного осягнення світу тощо. Найважливіша умова формування духовності – вироблення світоглядної культури особистості, що зумовлює рівень сприйняття духовно-утилітарного культурного досвіду та практичне утвердження його в сфері особистої життєдіяльності. Особистість, осмислюючи та засвоюючи певний культурно-естетичний досвід етносу, безпосередньо стикається зі сферою мистецької освіти, яка здійснює визначальний вплив на розвиток інтелектуально-емоційних компонентів духовного становлення особистості, сприяє формуванню цілісного культуровідповідного світосприйняття та реалізації його у духовно-практичній діяльності.

У сприйнятті особистістю стійких моделей етнічних уявлень та форм поведінки визначальною є роль національної традиційної культури, а тому вона є дієвим фактором виховного впливу. «Виховання – це насамперед «вбирання в себе» кожною особистістю культури рідного народу. Вона допомагає передачі, освоєнню і творчому використанню нині

сущими поколіннями досвіду попередніх поколінь, забезпечує продовження у віках культурно-історичних традицій батьків, дідів і прадідів, творить з вихованця людину даної епохи» [16, с. 295-296]. У навчально-виховному процесі учнівською молоддю крізь призму сприйняття українського традиційного мистецтва засвоюється механізм колективної (національної) пам'яті, що містить традиційні народні уявлення про світ та ритуальну сферу життєдіяльності певного етносу. Цей «теоретико-практичний» культурний досвід акумульований у текстах усної народної творчості. У них зосереджені вироблені історично морально-естетичні цінності певного суспільства, які є факторами впливу на духовність молодого покоління, що полягає передусім у «формуванні національної самосвідомості, патріотизму, любові до рідного народу, уявлень про його місце в контексті світової історії, культури» [17, с. 39].

Проблеми впливу етнопедагогічних чинників на духовність учня та формування його національної самосвідомості, зокрема, за допомогою фольклорного мистецтва, досліджували К. Ушинський, В. Сухомлинський, Г. Васянович, О. Рудницька, М. Стельмахович, Б. Ступарик, Г. Філіпчук, В. Чорнобай, Л. Шемет та ін. Окремі питання фольклорно - етнографічного виховання вивчали Т. Гонтар, М. Козій, О. Отич, В. Радкевич, С. Стефанюк, В. Стрільчук та ін. Проблема фольклорної компетенції майбутніх філологів стала об'єктом дослідження О. Семеног, музичної фольклористики – А. Ільницького, Т. Кухарської, декоративно-ужиткового мистецтва – Є. Антоновича, З. Резніченко, Т. Шпікалової, родознавства – С. Черепанової та ін. Поліаспектним є питання інтерферентних зв'язків фольклору та художньої літератури, яке представлено у теоретичних та методологічних працях С. Грици, М. Дмитренка, С. Єрмоленко, В. Погребенника, С. Росовецького, М. Русина та ін. Аспектам методології викладання української літератури у її взаємозв'язку з фольклорно-етнографічним фондом культури присвячені праці Л. Дергаль, Н. Заячківської та ін.

Фольклорний пласт культури оцінюється сучасниками у різних вимірах. Зокрема, Б. Путілов виокремлює такі позиції: фольклор як усна традиція у протиставленні писемній формі культури; фольклор як явище пережитку – залишки архаїчної «усної культури»; фольклор як «жива старовина», зосередження давніх національних цінностей, що відображають дух народу; фольклор як механізм передачі традиційної обрядовості. Важливим у контексті нашого дослідження є визначення вченим фольклору як явища культури, що існує на всіх етапах історії людського суспільства і охоплює період від первісності до сучасності. На кожному етапі фольклор має свої специфічні якості, свій склад, свої суспільні функції. Разом із тим історія фольклору, його побутування визначаються глибокою наступністю, дією традиційних універсалій, збереженням на наступних етапах сформованих цінностей не тільки як пережитків, але й як живого спадку [11, с.56]. Сакральні уявлення про світ споконвіку передавалися з покоління в покоління. Народнопоетичні зразки культури сприяли такому стійкому механізму передачі. «Фольклор у комунікативному аспекті є комплексною формою передачі інформації всередині власної культури і поза нею. В цьому плані значну роль має саме повідомлення, його передача, конкретні умови і культурний контекст, характер виконання, а також психологічно-соціальні стосунки між відправником і реципієнтом» [7, с. 43].

Сучасні дослідники фольклорного досвіду культури визначають такі його основні особливості: послідовна передача від покоління до покоління, обов'язковість збереження механізмів колективної пам'яті через посередництво традиційного етнічного мистецтва, зокрема, певних національних цінностей, автохтонної світоглядної моделі. Таким чином, окреслені чинники вивчення етнічного мистецького фонду з метою сприяння формуванню етнічної ідентичності учнівської молоді.

Важливо визначити загальні умови формування національної ідентичності особистості у контексті засвоєння фольклорного пласту культури:

- 1) необхідність визначення світоглядних орієнтирів, які характеризують ментальну модель світосприйняття;
- 2) вироблення стійкої мотивації щодо необхідності вивчення фольклорного досвіду;

- 3) використання комплексу засобів етнізації у навчально -виховному процесі;
- 4) становлення первинних етнічних тенденцій світогляду у родинному середовищі;
- 5) залежність від етнічного оточення, традицій, мови спілкування, історичних факторів та ін.;
- 6) здійснення виховного впливу крізь призму фольклорної традиції на всіх вікових етапах;
- 7) формування національної ідентичності молоді шляхом культурологічної освітньої підготовки;
- 8) розвиток сучасної культури у контексті фольклорної традиції.

Протягом багатовікового періоду культура нації утворила цілісний спектр світоглядних символів: починається цей процес з прообразів етнічної міфології та розвивається у сучасному мистецтві. Національні образи світу (часто підсвідомі), стереотипи поведінки, психічні реакції або оцінки певних подій чи осіб завжди є відображенням етнічної ментальності, тобто того, що можна назвати «духом народу». Відтворені вони безпосередньо у фольклорних текстах. Вивчаючи та засвоюючи народнопоетичні зразки, особистість сприяє збереженню механізму спадковості поколінь, що визначається «не тільки матеріальним виробництвом..., але і духовно-культурними факторами, наслідуванням культурних цінностей» [14, с. 27]. Таким чином, світоглядні позиції особистості мають стати дієвим механізмом світосприйняття, що втілюватиметься у певній практичній діяльності (передача здобутого досвіду наступним поколінням або створення «офольклоризованих» результатів власної творчості).

Відомо, що у світогляді особистості провідне місце належить мотиваційному компоненту. Тому в контексті входження її до сфери традиційного народного досвіду особливу увагу слід приділити формуванню її мотивації до вивчення фольклорної традиції, що забезпечується багатьма чинниками: залученням до родинно-побутових обрядів, засвоєнням народнопісенного фонду (колискових пісень, колядок, щедрівок, весільної пісенності тощо), усвідомленням казкових сюжетів, осмисленням «офольклоризованих» творів мистецтва та ін.

Значні можливості щодо формування в особистості мотивації до вивчення фольклору закладені у навчально-виховному процесі вищих закладів освіти. Проте, як засвідчили результати проведеного експерименту, студенти сучасних ВНЗ характеризуються невисоким рівнем усвідомлення важливості опанування міфо-ритуальної сфери етнічної культури. Так, з метою визначення рівня сформованості мотивації майбутніх фахівців музики щодо вивчення українського фольклору у вересні-листопаді 2006 року було проведено опитування студентів музично-педагогічного факультету (120 осіб) Вінницького державного педагогічного університету ім. М. Коцюбинського. У процесі дослідження мотивації студентів щодо вивчення народного мистецтва та наявних в них умінь аналізувати актуальні аспекти культури у зв'язку з традицією виявились така тенденція. На основі відповідей на запитання «Чи хотіли б Ви вивчати курс «Український фольклор» можна відзначити, що 45% студентів мають високий рівень національної самосвідомості (у їх відповідях переважають такі аргументи, як «так, бо без минулого немає майбутнього», «так, бо це є обов'язок кожного свідомого українця – знати свою культуру», «так, бо мені соромно, що я – корінний українець і не знаю своїх традицій», «так, хочу розширити свій світогляд» та ін.); 10% – середній рівень (відповіді типу «мені подобаються народні обряди і традиції», «так, цікаво знати про культуру своїх пращурів»). Студенти розділились на дві групи: першу (29%) складають реципієнти, які відповіли категорично «ні» (у їхніх відповідях переважає обґрунтування типу «вважаю, що маю достатні знання», «це не моє», «мене це не цікавить», «у мене бачення свого майбутнього не у фольклорі», «цей курс вважаю неперспективним», «не цікаво вивчати старовинні пісні», «мені не потрібно», «у мене і без того є що вивчати» та ін.); до другої належать студенти, які не мають чіткої позиції (16%) (відповіді типу «можна, але не дуже детально», «можна вивчати як факультатив», «поки що не маю часу», «можна вивчити, але після того, як отримаю вищу освіту» та ін.). Отримані результати свідчать про

таку загальну тенденцію: у більшості студентів відсутнє зацікавлення щодо вивчення традицій свого етносу, очевидно, в результаті негативного або недостатнього впливу цих засобів на їхній світогляд. Тому потрібно розробляти методи активного впливу на формування в них суб'єктивної етнічної ідентичності.

Комплекс засобів етнізації у навчально-виховному процесі складають загальні народознавчі засади, національно-культурні традиції, моральні заповіді і настанови української народної педагогіки, виховні ідеали української сім'ї, виховний потенціал українського фольклору та народного мистецтва [1, 219]. Первинний етап формування етнічної ідентичності відбувається у родинному середовищі. Засвоєння у дитинстві та юності початкових знань з народної пісенності, календарно-обрядової поезії, ритуальних елементів тощо сприяють виробленню в учня чи студента стійкої мотивації щодо глибшого вивчення фольклорного арсеналу культури протягом усього життя, формуванню в його характері механізму культурного самовизначення. Саме через родинні виховні традиції народ відтворює свою духовну і матеріальну культуру, свій характер і психологію, себе у своїх діях. На сьогодні рівень родинної передачі фольклорної інформації характеризується переважно нівелюванням етнічної традиції.

Набуття особистістю ознак суб'єктивної етнічної ідентичності (внутрішнього сприйняття себе як представника нації, носія певної культури) залежить від певних об'єктивних чинників: місця проживання, етнічного оточення, мови спілкування, сімейних і культурних традицій [4, с.115]. Особлива роль належить важливому складнику національної свідомості – ставленню до мови, яка акумулює етико-естетичні стереотипи світосприйняття народу, що відтворюються найперше у фольклорних художньо-виражальних засобах.

Специфічні народотрадиційні стилістичні прийоми (широке вживання зменшено - пестливих форм, активне побутування фразеологічних конструкцій, оригінальних порівнянь, епітетів, метафор тощо) сприяють цілісному відтворенню етнічної моделі світосприйняття. Вивчаючи та аналізуючи фольклорні тексти, особистість долучається до традиційних культурних здобутків через посередництво мови. Остання в цьому випадку оцінюється як «окремішня, самобутня, здатна до культурного акумулювання знань, досвіду інших народів і до якнайповнішого вираження національної мовної картини світу» [5, с. 431].

Виховний потенціал фольклорного арсеналу культури, зокрема народнопісенної творчості, визначається звуковою природою й процесуальністю звучання, інтонаційністю, синкретичністю, емоційно-раціональною сутністю, доступністю, цілісністю впливу тощо [10, с. 6]. Естетико-етичний виховний вплив народної пісні на особистість протягом усього життя (дитячий садок, молодші класи і т.д., особливо із залученням безпосередніх носіїв традиційної культури) забезпечує її цілісний духовний розвиток.

У шкільній та вузівській системах освіти форми вивчення, осмислення та аналізу фольклору мають досить широкий спектр реалізації. Це використання здобутків усної народної творчості у змісті дисциплін гуманітарного циклу (українознавство, історія України, культурологія, етика, естетика, краєзнавство, українська мова тощо), факультативні курси поглибленого вивчення усної народної творчості, фольклорно-етнографічні практики, подорожі рідним краєм, уроки з декоративно-ужиткового мистецтва, студії народної творчості (хоровий спів, народний танець, музика, образотворче мистецтво), гуртки народних ремесел, свята рідної мови, обрядові дійства (вечорниці, зустріч весни, весільні елементи) тощо. Всі ці форми навчально-виховної роботи за умови їх ефективної організації мають сприяти цілісній культурологічній підготовці, яка «покликана допомогти цілеспрямованому самостійному формуванню гуманістичних культурних орієнтацій, показати культурно-історичні передумови сучасної цивілізації, сприяти розвитку здібностей особистості» [8, с.217], а також вплинути на формування стійких духовно-практичних установок щодо необхідності репродуктивно-креативного освоєння традиційного народного досвіду. За таких умов культурологічна підготовка буде дієвим шляхом формування етнічної ідентичності учнів і студентів.

У змістовому компоненті формування фольклорної компетентності (а з нею – етнічної ідентичності) важливу роль відіграє інтерференція усної народної творчості й різних видів мистецтва. Міфо-ритуальна традиція народу має здатність переосмислюватись залежно від певних соціально-історичних умов культурного розвитку. Традиційні образи, символи, стилістична специфіка, що акумулюють одвічні якості світовідчуття та світорозуміння етносу, набувають нових форм осягнення дійсності і виявляються у реміфологізованому та офольклоризованому характері явищ культури. «Українська пісня слугувала тим ґрунтом, на якому утворилися професійні види мистецтва, пов'язані зі словом, музикою, хореографією... Щоб збагнути глибини і суть музики, театру, образотворчого мистецтва, літератури тощо, ми повинні бути добре обізнані з народнопісенним багатством, яке становить основу духовної культури» [9, с.97]. Фольклор є одним із дієвих засобів формування етнічної ідентичності, національної самосвідомості опосередковано – крізь призму різних видів мистецтва.

На означення народної змістово-стилістичної тенденції сучасної культури з'явилося поняття «фольклоризм», «введене з кінця ХІХ ст. французьким фольклористом П. Сабийо на відзначення ненаукових занять фольклором», під ним розуміють «трансформацію фольклору в професійній творчості – літературі, музиці, театрі» [2, с.210]. Фольклоризм – трансформація фольклорних здобутків, творчий, індивідуально-авторський підхід до етнічної традиції; ідейно-естетична категорія, яка виявляється у безпосередньому чи опосередкованому, свідомому або підсвідомому відтворенні, трансформації й розвитку різними видами мистецтва структурно-художніх елементів фольклору і його традиційних прийомів та принципів.

У ряді наук філологічного циклу функціонує поняття вторинний «секундарний» фольклор, під яким розуміються види і жанри фольклору, видозмінені у різного роду обробках – словесно-музичних, хореографічних, театральних, дизайні тощо. С. Грица висловила думку, що «поміж автентичним та вторинним фольклором знаходиться ланка, яку б можна назвати «професійною реконструкцією фольклору». Саме трансформація фольклору у професійній творчості є виявом фольклоризму. Зразками фольклоризму, вважає дослідниця, можуть бути композиторські обробки народних пісень, твори на зразок фолькопери Є. Станковича «Коли цвіте папороть», поетичного твору Л.Костенко «Маруся Чурай», графічної серії «Українські думи і історичні пісні» М. Дерегуса тощо [3, с.210]. У мистецькій сфері побутують поняття типу «фольклоризм літератури», «фольклоризм образотворчого мистецтва», «фольклоризм пісенний» та ін.

Фольклорно-компетентною є особистість, яка може проаналізувати фольклоризм сучасних явищ культури, співвіднести з певними автохтонними традиціями і надати тому чи іншому результату творчості статусу позитивного чи негативного явища (наприклад, «феномен Руслани» – «феномен Сердючки»). Модифіковані варіанти фольклорної традиції у контексті сучасної української культури така особистість має розглядати крізь призму традиційних функцій, якими наділений фольклор як мистецьке явище. Зокрема, може визначити їх функції як форми відображення сакральних (чи не сакральних) уявлень, а також як способи передачі чи відтворення етнічної пам'яті.

Комплексний підхід до аналізу інтерференції усної народної творчості та різних видів мистецтва дає можливість учневі чи студентові прослідкувати творче використання народної міфо-символіки, традиційних сюжетів, мовно-фольклорних елементів тощо. В результаті у вихованців має сформуватись чітке уявлення про етнічні образи світу, представлені у трансформованих формах творів культури. У цьому й полягає продуктивність механізму національної пам'яті. Фольклорна традиція впливає на формування національної самосвідомості учнівської молоді безпосередньо та опосередковано. Останній шлях є достатньо перспективним щодо засвоєння етнічного культурного досвіду, бо демонструє одночасно стійкий механізм колективної пам'яті та новий рівень осмислення фольклорної образності, стилістики, проблематики у різних видах мистецтва.

Найважливішими критеріями етнічної ідентичності особистості у контексті засвоєння фольклорного досвіду є формування чітких світоглядних орієнтирів в результаті впливу

етнопедагогічних чинників, різноманітних форм навчально-виховної роботи у комплексі дисциплін художньо-мистецького циклу. Показником високого рівня етнічної ідентичності є засвоєння мовної картини світу, формування мотиваційного компонента світогляду, уміння аналізувати сучасні явища культури крізь призму трансформації фольклорної традиції. Ознакою духовного розвитку особистості є формування фольклорно-компетентної особистості як суб'єкта репродуктивно-творчої культурної діяльності.

Література:

1. Волкова С.В. Народна казка як засіб формування морально-ціннісних орієнтацій учнів підліткового віку // Педагогічні науки: Зб. наук. праць. – Херсон: Видавництво ХДПУ, 2002. – Вип. 32. – Ч. 1. – С. 219.
2. Грица С. Фольклор у просторі та часі. Вибрані статті. – Тернопіль: «АСТОН», 2000. – С. 210.
3. Грица С. Трансмісія фольклорної традиції: Етномузикознавчі розвідки. – Київ -Тернопіль: «АСТОН», 2002. – С. 210.
4. Євнух В.Б., Трощинський В.П., Галушко К.Ю. та ін. Етносоціологія: терміни та поняття: Навч. посібник. – К.: Видавництво УАННП «Фенікс», 2003. – С. 115.
5. Єрмоленко С.Я. Нариси української словесності: стилістика і культура мови. – К.: Довіра, 1999. – 431 с.
6. Зязюн І.А. Пріоритетні принципи дидактики сучасної професійної освіти // Науковий вісник Миколаївського держ. пед. ун -ту. Педагогічні науки: Зб. наук. праць. – Вип. IV. – Миколаїв. – 2001. – С. 21.
7. Кравчик -Василевская В. В защиту фольклора, или диалог между традицией и современностью // Живая старина. – 1996. – № 4 (12). – С. 43.
8. Мозальов О. Формування національної свідомості й самосвідомості у процесі вивчення вітчизняної і світової культури // Педагогіка і психологія професійної освіти. – 2002. – № 2. – С. 217.
9. Новосад М.Г. Українська пісня в духовному житті народу // Вісник Державної академії керівних кадрів культури і мистецтв. – 2001. – № 4. – С. 97.
10. Отич О.М. Естетико -педагогічний потенціал української народної пісні: Навч. посібник. – Полтава, 1998. – С. 6.
11. Путилов Б.Н. Фольклор и народная культура. – СПб., 2003. – С. 56.
12. Рудницька О.П. Педагогіка: загальна та мистецька: Навчальний посібник. – К.: ТОВ «Інтерпроф». 2002. – С. 48 -49.
13. Рудницька О.П. Педагогіка: загальна та мистецька: Навчальний посібник. – К.: ТОВ «Інтерпроф». 2002. – С. 33 -34.
14. Смікал В.О. Роль мистецтва у формуванні світоглядної культури особистості // Наукові записки Ніжинського державного педагогічного університету імені Миколи Гоголя: Психолого -педагогічні науки. – Ніжин. – 1999. – Ч. 3. – С. 27.
15. Стельмахович М.Г. Українська родинна педагогіка: Навч. посібник. – К.: ІСДО, 1996. – С. 183.
16. Ступарик Б.М. Національна школа: витоки, становлення: Навч. -метод. посіб. – К., 1998. – С. 295 -296.
17. Філіпчук Г.Г. Українська етнокультурна у змісті національної загальної та педагогічної освіти. – Чернівці, 1996. – С. 39.

ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА ДЕВІАНТНОЇ ПОВЕДІНКИ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ

І.В. Пивовар

Проблема девіантної поведінки посідає провідне місце серед актуальних та є одним із невирішених завдань психолого-педагогічної науки. Про це свідчить соціальний процес «народження», зокрема, такого типу сучасної молоді людини, характерними рисами якої є індиферентність, інфантильність, аморальність, безвідповідальність, культурно-емоційна обмеженість, духовна бідність тощо. У зв'язку з цим, ми стаємо свідками виокремлення із суспільної стратифікації нового прошарку населення – девіантного, чисельність якого зростає надзвичайними темпами, поповнюючи його девіантами різного типу – адиктивного, деліквентного, патохарактерологічного (неправильне виховання), психопатологічного (психічні розлади та захворювання) тощо.